

Konu: **Kadim Diller ve Yazılar**

Yazı: **60**

AL Kök Sözcüğü

Doç. Dr. Haluk BERKMEN

Türkçede ve birçok dilde bazı sözcükler zamanla anlamlarını kaybetmiş, tamamen farklı anlamlar kazanmışlardır. Bunlardan biri de **AL** kök sözcüğüdür. Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre /al/ isim olarak kanın rengini ve sıfat olarak bayrağın rengini ifade etmektedir. Yani, al = kırmızı rengi belirtmektedir. Aynı sözü fiil olarak, emir kipinde "tut, ele geçir" anlamında da kullanıyoruz. Nasıl oluyor da /al/ sözü iki farklı ve ilişkisiz anlamlar kazanmış? Bu yazımda **al** sözünün kadim dönemdeki anlamlarından söz edeceğim.

Al sözünün kırmızı ve kızıl ile olan ilişkisini, alev, alaz ve ala sözlerinde buluyoruz. Odun alevinin kırmızı turuncu rengini ve halk ağzında aleve "alaz" dendiğini biliyoruz. Alazlamak ise bir şeyin yüzünü aleve tutmak, alevden geçirmek demektir. "Ala" sözü de karışık renkli demek olup, "alacalı bulacalı" deyimini değişik renklere ve özellikle kırmızı ile turuncu renklere boyanmış olanlar için kullanılır. Ala sözünden "ela" sözü türemiştir ki, tam olarak tanılanamayan karışık göz rengini belirtir. Bir tatlı su balığı olan alabalık, kırmızı benekli ve açık kahverengi bir balıktır.

Akdeniz kıyısındaki Alanya kentinin adı Selçuklu devletinin sultanı Alaettin Keykubat sayesinde. 1200 lü yılların ortalarında Korakesion veya Kalonoros adlı kaleyi kuşatınca, kentin komutanı savaşmadan teslim oldu ve kızını da Alaettin Keykubat ile evlendirdi. O tarihten itibaren, şehrin adı **Alaiye** olarak değişti ve zamanla Alanya oldu. Alaettin adının aslı **Alâ-üd-Din** olup, **alâ** sözünün "yüksek" veya "yüce" anlamında Arapça bir söz olduğu bilinir. Ayrıca Ali adının kökeni olan Âli sözü de /yüksek, yüce/ anlamlarını içerir. Ancak, 1100 yıllarında Buhara ve civarında hâkimiyet kurmuş olan **Alâ-Üd-Din Atsız** bir Türk komutandı.

Aynı yükseklik ve yücelik kavramlarını içeren **Alp** sözünün Arapça ile hiç ilgisi yoktur. İtalya'nın kuzeyindeki Alp dağlarına bu adı veren İtalya yarımadasına binlerce yıl önce kuzeyden gelmiş olan Etrüsk halkıdır. Etrüskçe'nin Türkçe ile ilişkili olduğundan **16** sayılı **Gizemli Etrüsk Dili** başlıklı yazımda söz ettim.

Alp sözünün aslı büyük olasılıkla **Ala-apa**, yani "**Ulu, yüce baba**" olsa gerek. Zamanla /a/ harflerinden biri düşmüş **Alpa** ve nihayet Alp olmuştur. **Apa** sözünün kadim Türkçede /baba/ demek olduğu ve b ⇔ p dönüşümüne uğradığı anlaşılıyor. Ayrıca İtalya'nın kuzeyinde Alp dağlarına yakın yüksek bir bölgede **Alba** şehri bulunuyor. Arnavutluğun adı olan Albania sözünde de Alba kökü var. Latince "beyaz" demek olan /albus/ sözünün yüksek dağların tepesindeki beyaz kar tabakasıyla ilişkili olması mümkündür. Ulu, yüce anlamlarını içeren **Alpaslan, Alper ve Alp-Er-Tunga** adları biliniyor. Ayrıca Osmanlı döneminde hem savaşçı hem de bilge kişilere "*Ermış yüce kişiler*" anlamında **Alperenler** denirdi.

Bayrağımız için kullanılan "al bayrak" ifadesi hem bayrağın kırmızı rengini hem de yüksekte duruşunu içeriyor. Kadim dönemde Asya'da yaşamış ve zamanla Avrupa içlerine

kadar yayılmış bir Türki grup olan **Alan**'lardan söz etmek isterim. Alan halkından hem kadim Çin kayıtları hem de kadim Yunan kaynakları söz eder. Karadeniz'in Anadolu kıyısında doğmuş bir tarihçi olan **Strabo** (M.Ö. 64 – M.S. 24) Alan'ların Karadeniz'in kuzeyinde yaşadıklarını yazmıştır. Aynı döneme ait Çin kaynaklarında **Alanliao** adlı bir Orta Asya kavminin var olduğu kayıtlıdır.

Kafkasya'nın kuzeyinden çıkan Alan'lar haritada kırmızı ile gösterilen yollardan geçerek sarı ile gösterilen bölgelerde krallıklar kuruyorlar. Roma kayıtlarına göre, **Alani** adıyla bilinen bu insanlar Goar adlı bir kralın yönetiminde Avrupa'nın orta bölgelerine girdikten kısa bir süre sonra Alp dağlarını aşarak İtalya yarımadasına giriyorlar. Fakat orada yenilince geriye dönerek tüm Akdeniz kıyılarına, Fransa'nın Burgundy bölgesine, İspanya'nın Catalunya bölgesine ve Portekiz'in Alantejo (Lusitania) bölgesine yayılarak yerleşim birimleri kuruyorlar. Hatta Afrika'ya geçip Kartaca'yı da ele geçiriyorlar. Oradan da Akdeniz'deki önemli adalara sığıyorlar. Kartaca krallarının kendilerini **Rex Wandalorum et Alanorum** (Vandalların ve Alan'ların kralı) olarak tanıttıklarını biliyoruz. Bu sözlerdeki /-orum/ takısının Türkçe /-ların/ takısına benzerliğine dikkatinizi çekerim.

Alan sözünün hem "yücelikle" hem de "ele geçirmekle" ve "almakla" ilişkili olduğunu bu kavmin adından anlıyoruz. **Alan**'ların **Vizigot**'larla akraba oldukları ve başarılarında onlara katılan **Vandal**'ların ve **Suevi** adlı kavimlerin katkıda buldukları biliniyor. Vizigot kralı **Alaric** (M.S. 370 – 410) Roma'nın bölünmesinde büyük rol oynamıştır. Alaric adının **Ala-Eriğ** "yüce er, yüce kişi" şeklinde açılımı olabilir. Eğer tüm bu kavimler birlikte ortak bir düşmana karşı savaşabilmişlerse bu kavimlerin anlaşabilmeleri ve ortak bir dil konuşmaları gerekirdi. Bu dilin Gürcüceye, Osetçeye ve Çerkezçeye benzediği, Kafkas dil grubuna ait olduğu tahmin ediliyor. Fakat oraya Asya'dan geldiklerini, Asya'da yaşamış olduklarını Çin kaynaklarından öğreniyoruz. M.S. 3cü yüzyıldan kalma bir Çin kaynağında Karadeniz'le Hazar denizi arasında yaşayan Alan adlı kavmin batıda Roma imparatorluğuna komşu olduğunu ve güneydoğuda Çu ile Talas vadilerine kadar yayıldığını okuyoruz.

Kaynaklar:

<http://en.wikipedia.org/wiki/Alans>

<http://depts.washington.edu/silkroad/texts/weilue/weilue.html#section25>

http://en.wikipedia.org/wiki/Alaric_I